

Nigmatova Mavjuda Maxmudovna
Buxoro davlat pedagogika instituti dotsenti
nigmatova_mavjuda@buxdpi.uz

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA RAQAMLI SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISH SHART-SHAROITLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy jamiyatni raqamlashtirish sharoitida maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishining xususiyatlari keltirilgan. Bu raqamli ta'lim muhitining rivojlanishi va kattalar va bolalar o'rtasidagi o'rnatilgan munosabatlarni hisobga olgan holda maktabgacha yoshdagi o'ziga xos xususiyatlarni ta'kidlaydi. Bu maktabgacha ta'lim tashkilotlarida raqamli savodxonlikni rivojlantirish sharoitida o'quvchilarga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyalari samaradorligini oshirish zarurligini ko'taradi. Ushbu materialning maktabgacha ta'limga taalluqli davlat dasturlari bilan bog'liqligi va ahamiyati aniqlanadi.

Kalit so'zlar: raqamlashtirish, raqamli ta'lim muhiti, raqamli savodxonlik, maktabgacha ta'lim, maktabgacha yoshdagi bolalik, kattalar va bolalar o'rtasidagi o'zaro ta'sir texnologiyalari.

УСЛОВИЯ РАЗВИТИЯ ЦИФРОВОЙ ГРАМОТНОСТИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

Аннотация. В статье представлена характеристика особенностей развития дошкольников в условиях цифровизации современного общества. Подчеркивается специфика дошкольного возраста с учетом развития цифровой образовательной среды и сложившихся взаимоотношений между взрослыми и детьми. Поставлен вопрос о необходимости повышения эффективности лично ориентированных образовательных технологий в условиях формирования цифровой грамотности в дошкольных учреждениях. Установлена актуальность и значимость материала в аспекте государственных программ, затрагивающих интересы дошкольного образования.

Ключевые слова: цифровизация, цифровая образовательная среда, цифровая грамотность, дошкольное образование, дошкольное детство, технологии взаимодействия взрослых и детей.

CONDITIONS FOR DEVELOPING DIGITAL LITERACY IN PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Annotation. The article presents the characteristics of the development of preschoolers in the conditions of digitalization of modern society. The author emphasizes the specifics of preschool age taking into account the development of the digital educational environment and the existing relationships between adults and children. The question of the need to improve the effectiveness of personality-oriented educational technologies in the formation of digital literacy in preschool institutions is raised. The relevance and importance of the material in the aspect of state programs affecting the interests of preschool education is established.

Keywords: digitalization, digital educational environment, digital literacy, preschool education, preschool childhood, technologies of interaction between adults and children.

Zamonaviy bolalarning rivojlanishi jamiyatda sodir bo'layotgan raqamlashtirish jarayonlari bilan bevosita bog'liq. Bugungi kunda hatto maktabgacha yoshdagi bolalar ham raqamli texnologiyalar bilan tanish. Bola so'nggi avlod gadgetlaridan bema'lol foydalansa, hech kim ajablanmaydi.

Pedagogika va shaxsiy rivojlanish psixologiyasi sohasidagi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, bolalar "axborot sotsializatsiyasi" (A.G. Asmolov) mahsuli hisoblanadi. Ular axborot hajmi tez sur'atlar bilan o'sib borayotgan muhitda yashaydilar, uni soddalashtirilgan va qayta ishlangan shaklda oladilar va natijada nima bo'layotganini tushunishga vaqtlari yo'q. Kattalar bolalarga kamroq o'qiydilar, bu funktsiyani ko'ngilochar teleko'rsatuvlar, multfilmlar tomosha qilish yoki YouTube videolarini tomosha qilish uchun topshiradilar.

Shunday qilib, bugungi kun bolalari uchun vizual axborot taqdimoti ustunlik qildi. Bularning barchasi, shubhasiz, intellektual rivojlanishga ta'sir qiladi

Raqamli texnologiyalar zamonaviy maktabgacha yoshdagi bolalarni ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirdi va o'z-o'zini rivojlantirish vositasiga aylandi. Bolaning maktabgacha ta'lim tashkilotida o'zlashtirgan gadjetlar bilan mustaqil faoliyat bilan bog'liq dastlabki tajribasi o'ziga ishonchni rivojlantiradi, kompyuterning yangi muammolariga duch kelganda tashvishlarni kamaytiradi va to'yingan axborot muhitida mustaqil ravishda yechim izlash odatini yaratadi.

Shu sababli, bolani maktabgacha ta'lim tashkilotida raqamli faoliyat bilan tanishtirish universal madaniy ko'nikmalarni, raqamli ta'lim muhitida uzluksiz o'z-o'zini tarbiyalash uchun universal kompetensiyalarni rivojlantirishga va raqamli savodxonlikni rivojlantirishga qaratilgan madaniy amaliyotning bir turi sifatida ko'rib chiqilishi mumkin.

N.D.Berman ta'riflagan "raqamli savodxonlik" tushunchasi o'zaro bog'liq bo'lgan quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi:

- raqamli kompetensiyalar, jumladan, onlayn qidiruv texnologiyalari, multimedia kontentini yaratish va uni onlayn joylashtirish, mobil aloqadan foydalanish va h.k.;
- turli raqamli texnologiyalardan foydalanish darajasini ifodalovchi raqamli iste'mol (masalan, mobil internetga kirish imkoniyati, raqamli qurilmalarning mavjudligi va boshqalar);
- raqamli xavfsizlik, bu shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va raqamli kontentni onlayn joylashtirishda axloqiy va huquqiy me'yorlarga rioya qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi.

Shu sababli, raqamli ta'lim muhiti - bu bola maktabga kirishda muqarrar ravishda duch keladigan narsa. Raqamli savodxonlikni rivojlantirish maktabgacha ta'lim tashkilotlarida bolaning kompyuterda turli xil faoliyat turlarini o'zlashtirishga bo'lgan hozirgi va kelajakdagi qiziqishlariga asoslangan jarayon sifatida boshlanadi. Maktabgacha, raqamli savodxonlik, bir tomondan, kattalar bilan o'zaro munosabatlar orqali rivojlantiriladi, boshqa tomondan, doimiy ravishda kengayib borayotgan mustaqil harakatlar (o'z tajribalari, izlanishlari, tanlash va boshqalar) teng darajada muhim qobiliyatdir. Boshqacha qilib aytganda, raqamli savodxonlik va raqamli ta'lim texnologiyalarini o'zlashtirish madaniy amaliyotning o'ziga xos turlari sifatida o'qituvchilar va ota-onalar tomonidan bolalarga mustaqil ravishda yoki kattalar bilan birgalikda kompyuter qurilmalari bilan amaliy tajriba o'rttirish va kerakli materialni qidirish, tahlil qilish va o'zgartirishni o'rganish imkonini beradigan shart-sharoitlarni yaratish orqali targ'ib qilinishi kerak.

Ushbu holatlar va muammoning ijtimoiy ahamiyati tarbiyalanuvchi raqamli muhitni yaratishda maktabgacha ta'lim tashkilotlarining ta'lim faoliyatini kengaytirishning obyektiv zarurligini ko'rsatadi. Bu o'zgarishlar zamon ruhiga va axborot jamiyatining texnologik taraqqiyotiga mos keladi, uning asosiy xususiyatlari faoliyatni yuqori darajadagi ratsionalizatsiya va algoritmlashtirish, axborot texnologiyalaridan foydalanish qobiliyati va umrbod ta'lim olishdan iborat. Raqamli muhit maktabgacha yoshdagi bolalar uchun jozibador, shuning uchun bolalar bog'chalarida hozirgi bolalar uchun qiziqarli bo'lgan, ularning qiziqishlari va submadaniyatini hisobga olgan holda yaratilgan joylarni yaratishi kerak.

Zamonaviy bolalar bog'chalarida elektron vositalar, o'yinchoqlar va kompyuter o'yinlari o'z o'rnini topishi kerak. Ammo shuni esda tutish kerakki, ularning tarqalishi nafaqat salomatlik, balki bolalarning aqliy faoliyati strukturasidagi o'zgarishlar, bolalarning aloqalarini qashshoqlash va cheklash, shaxslararo munosabatlarning buzilishi, erishish uchun motivatsiya va boshqalar bilan bog'liq juda jiddiy muammolarga olib keladi.

Shunday qilib, A.G.Asmolovning ta'kidlashicha, axborot sotsializatsiyasi, tarmoq asridagi bolalar endi boshqalar tomonidan boshqarilmay, virtual makonni tez o'zlashtirib, ijtimoiy

tarmoqlar va zamonaviy kommunikatsiya tizimiga yaxshi moslashadi. Afsuski, olim bu borada kattalar va bolalar o'rtasida keskin avlod farqi mavjudligini qayd etadi. Shuni yodda tutish kerakki, maktabgacha yoshdagi bolalar insoniy munosabatlar dunyosini kashf etadilar va kattalar hayotiga aralashish va unda faol ishtirok etish istagini his qilishadi. Shuning uchun bu yoshda kattalar bilan ijobiy munosabatda bo'lish juda muhimdir.

Zamonaviy amaliyotchilar maktabgacha ta'lim raqamli ta'lim texnologiyalari yoki uslubiy yondashuvlarning kombinatsiyasi emasligini tushunishlari muhimdir. Bu, birinchi navbatda, bolalarga shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni ta'minlashga qaratilgan rivojlantiruvchi ta'lim tizimi. Bolalarning ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishi ustuvor vazifa bo'lib, ular davomida o'zlariga, boshqalarga va atrofdagi dunyoga ijobiy munosabat, shuningdek, kommunikativ va ijtimoiy kompetentsiyani rivojlantiradi. O'zini ijobiy his qilish bolaning har tomonlama ijtimoiy va shaxsiy rivojlanishi uchun eng muhim asosdir: o'z qobiliyatiga ishonch, yaxshi, sevilgan va qabul qilinganligini his qilish.

Shuni ham nazarda tutish kerakki, rivojlanayotgan maktabgacha ta'lim doirasida o'yin va aks ettirish texnologiyalaridan foydalangan holda sheriklik asosida bolalar bilan o'zaro munosabatlarning usullari va shakllari ustuvor bo'lib kelgan va shunday bo'lib qoladi. Ushbu texnologiyalar maktabgacha yoshga xos bo'lib, zamonaviy bolalikning qiziqishlari va ehtiyojlariga javob beradi.

Ushbu texnologiyalar rivojlanayotgan insonparvarlik yo'nalishi uchun tashqi va ichki sharoitlarni yaratishi, o'quvchilarning shaxsiy o'sishining muhim omili bo'lib xizmat qilishi, bolalarga individual yondashuvni samarali kengaytirishi va bolalar hayotida moslashuvchan tashkiliy shakllardan foydalanishni rag'batlantirishi mumkin.

Maktabgacha ta'limda bolalarning ta'lim maydonida ijodiy etakchiligini rag'batlantiradigan o'zaro ta'sir usullarini qo'llash muhim ahamiyatga ega. Ularning mohiyati talabaning shaxsiy rivojlanishini rag'batlantirishdan iborat. Bolalar bilan pedagogik o'zaro munosabatlarning ushbu usullari bolada ham, kattalarda ham shaxsiy ochiqlikni rag'batlantirishga, ularning o'zaro munosabatlarini ko'rsatishga (e'tiqodlarini himoya qilish, fikrlarni bahslashish, taassurotlarni almashish va boshqalar) qaratilgan. Ushbu usullar guruhidan foydalanishning asosiy pedagogik maqsadi shaxsiy ochiqlikni namoyish etish, nafaqat bolaning ongini, balki uning ruhini ham jalb qilish, ta'lim maydonining boshqa ishtirokchilarida hissiy sezgirlik va o'zaro samimiylikni rag'batlantirishdir.

Shaxsiy qiziqish va shaxsiy yordamga asoslangan o'zaro ta'sir usullari maktabgacha yoshdagi bolalarni ijtimoiy ma'qullashning turli shakllari orqali shaxsan o'sishi uchun imkoniyatlar yaratadi va butun ta'lim jarayonini bolalar nafaqat nima qilayotganlarini (maqsadni anglash), balki ular bilan nima sodir bo'layotganini ham tan olishga o'rganishga yo'naltiradi. Zamonaviy jamiyat o'zining global muammolari bilan jamiyatni, odamlarni va o'zini tushunadigan, o'z faoliyati va jamiyat bilan o'zaro munosabatlari natijalarini qadrlaydigan odamlardan unchalik xabardor bo'lmagan shaxslarni talab qiladi. Shu sababli, hatto maktabgacha ta'lim darajasida ham, bolalarni o'z rivojlanishi haqida bilim olish va boshqalar bilan munosabatda bo'lishning tegishli usullarini tanlash jarayoniga jalb qilish muhimdir.

Taqdim etilgan tahlil shuni ko'rsatdiki, maktabgacha ta'lim tizimi, bir tomondan, raqamlashtirilgan ta'lim muhitida zamonaviy bolalarni rivojlantirish, boshqa tomondan, maktabgacha yoshdagi bolalarning kattalar hayoti bilan shug'ullanish va kattalar bilan munosabatlarni shakllantirish istagini maksimal darajada oshirish bilan bog'liq murakkab muammolarni hal qilishi kerak. Ushbu omillarni hisobga olish zamonaviy bolalarning rivojlanish istiqbollari aniqlashga yordam beradi va maktabgacha ta'lim tizimidagi har bir bolani texnologik taraqqiyot davrida to'liq shaxsiy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar bilan ta'minlaydi.

Qolaversa, "Ilk qadam" dasturida belgilab berilgan har bir bolaning yuqori sifatli salomatligi, ta'lim-tarbiyasi va muvaffaqiyatli rivojlanishini ta'minlashga qaratilgan davlat tashabbusi ham bu boradagi taktik va strategik vazifalarni har tomonlama belgilab olish va hal etishga qaratilgan. Uni amalga oshirishda raqamlashtirish va bolalarning axborot xavfsizligini ta'minlash masalalariga alohida e'tibor qaratiladi, degan umiddamiz. Maktabgacha ta'lim tizimi

har bir bola va kattalar uchun individual qulaylik va hissiy farovonlikni ta'minlaydi, ta'lim mazmunining faol xarakterini moslashtiradi, bolalarning farqlarini hisobga oladi, bolalarning ehtiyojlari va talablarini hurmat bilan hal qiladi. Ushbu taklif etilayotgan taklif zamonaviy bolalikni saqlash va mustahkamlashda maktabgacha ta'lim oldida turgan o'ziga xos vazifalar bilan izohlanadi.

Aksariyat bolalar va o'smirlar video o'yinlar va kompyuter o'yinlarini o'ynashni yaxshi ko'radilar. Bu zamonaviy hayotning bir qismiga aylandi. Ular ko'p soatlarini o'ynashga va mahoratlarini oshirishga sarflashadi. Ushbu stsenariy o'qituvchilarni fikrlashga, tadqiq qilishga va ta'lim o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlashtirishga majbur qildi va o'yinlar. Biroq, bu sohada olib borilgan tadqiqotlar miqdori juda cheklangan.

O'quv o'yinlarini uchta toifaga bo'lish mumkin:

- raqamli bo'lmagan o'yinlar;
- raqamli o'yinlar;
- jamoaviy raqamli o'yinlar.

Dunyoda birinchi raqamli o'yinlar taxminan o'ttiz yil oldin AQShda paydo bo'lgan. Internet butun dunyoga tarqalgach, ko'p o'tmay, raqamli o'yinlar ham har bir o'smir uchun o'yin-kulgiga aylandi. 2000 yilga kelib raqamli o'yin bolalar hayotining ajralmas qismiga aylandi. 2000 yilda tug'ilgan bolalar endi tarmoqsiz dunyoni bilishmaydi; ular 1990-yillarda tug'ilganlardan farqli o'laroq, raqamli dunyodan nafas olishadi. 1987 yilda tadqiqotchilar o'quv o'yinlari uchun ko'rsatmalar tayyorladilar. Ushbu ko'rsatmalar to'rt banddan iborat:

1. Vazifa o'quvchiga tegishli aniq, qat'iy maqsadlar orqali yaratiladi. Noaniq oqibatlar turli darajadagi qiyinchiliklar, yashirin ma'lumotlar va imkoniyatlarni taklif qilish orqali muammolarni keltirib chiqaradi. Ishlash haqida fikr-mulohazalar tez-tez va qo'llab-quvvatlanishi kerak, va nihoyat, faoliyat ishtirokchida malaka hissini uyg'otishi kerak.

2. Qiziqish ikki xil jarayonda yuzaga keladi: hissiy qiziquvchanlik va kognitiv qiziqish. Vizual va eshitish effektlari, ayniqsa kompyuter o'yinlarida, hissiy qiziqishni kuchaytirishi mumkin. Talabalar paradokslar yoki to'liqlikdan hayratda qolishsa, bu kognitiv qiziqishni uyg'otadi.

3. Nazorat o'quvchida mustaqillik va nazorat tuyg'usi sifatida boshdan kechiriladi. Imkoniyat, tanlov va kuch elementlari o'rganish tajribasini boshqarish funksiyasini qo'llab-quvvatlaydi.

4. Tasavvur o'quvchining his-tuyg'ularini ham, fikrlash jarayonlarini ham qamrab oladi. Fantaziya nafaqat talabaning hissiy ehtiyojlarini qondiradi, balki tegishli tavsiflarni ham o'z ichiga oladi. Nihoyat, fantaziya material bilan uzviy bog'liq bo'lishi kerak.

Tavakkal boshqarish. Raqamli o'yinlar muvaffaqiyatsizlik xavfini bartaraf etish uchun mo'ljallangan. Agar o'yinchilar muvaffaqiyatsizlikka uchrasa, sessiyani qayta boshlashlari va keyingi bosqichga o'tish uchun yana o'ynashlari mumkin. Bu o'yinchilarni tavakkal qilishga, kashf qilishga va yangi strategiyalarni sinab ko'rishga undash uchun mo'ljallangan. Tanish sinfda xavflar, izlanishlar va muvaffaqiyatsizliklar odatda ko'rinmaydi.

Muammoni hal qilish. O'yinlarda kuzatiladigan eng keng tarqalgan xususiyat

"qidiruv". Ushbu vazifalar o'yinchiga muammolarni hal qilish tajribasini beradi. Bir qiyinchilikni yengib chiqqandan so'ng, o'yin boshqasini yaratadi, bu esa o'yinchini maqsadga erishishga harakat qilayotganda yana o'ylashga va o'ylashga undashi mumkin.

Doimiy yodlash. O'yinlar o'yinchini o'ziga jalb qiladi va ularni krossvordlarni echish yoki boylik g'ildiragini aylantirish kabi ilgari bajarilgan qadamlarni eslab qolishga va qayta yodlashga majbur qiladi.

Samaradorlikka asoslangan kompetensiyalar. Aksariyat o'yinlar yuqori darajada g'alaba qozonish yoki boshqa vazifa yoki ob'ektni ochish qobiliyatini talab qiladi. Shu sababli, o'yinchi o'yinda ko'proq imkoniyatlar yoki ustunlikka ega bo'lish uchun yuqori ko'rsatkichlarga erishishga intiladi.

Jamoaviy ish. Agar o'yinchi ko'p o'yinchi o'yinini o'ynasa, ular turli mahorat darajasidagi boshqa bolalar bilan o'ynashdan foyda oladi. Bundan tashqari, bu o'yinchilar o'zlarining shaxsiy

ko'nikmalarini jamoa manfaati uchun birlashtirishi yoki baham ko'rishlari mumkin bo'lgan jamoaviy ishlarni rivojlantiradi.

Bilimlarni uzatish. O'yinchi o'yinda ishtirok etganda, ular o'yinni qanday boshqarishni va keyin qayerga borishni bilishlari kerak. Ko'p o'yinchili o'yinlarda, kimdir o'z jamoasi bilan o'ynaganda, asosiy bilimlar jamoaga o'tkazilishi kerak, shu jumladan, ular qanday g'alaba qozonish niyatida va qaysi bosqichda. Ushbu umumiy vaziyatga va barcha ilgari aytib o'tilgan va keltirilgan faktlarning birgalikdagi ta'siriga asoslanib, biz hali qo'llanilmagan bo'lsa-da, raqamli o'yinlarga asoslangan ta'lim bugungi kunda muvaffaqiyat uchun juda kuchli salohiyatga ega degan xulosaga kelishimiz mumkin. Ushbu o'qitish usuli talabalar uchun eng yuqori "samaradorlik omili" ga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Спиридонов Н.Я. Развитие цифровых игр для обучения // Наука и современность. 2015. С. 282-283
2. Nigmatova M. M., Jorayeva S. H. J. MAKTABGACHA TALIMDA STEM TA'LIM MODULI //Scientific Impulse. – 2022. – T. 1. – №. 4. – С. 1396-1400.
3. Kuldoshev R. et al. Mathematical statistical analysis of attainment levels of primary left handed students based on pearson's conformity criteria //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2023. – T. 371. – С. 05069.
4. Nigmatova M. KOMPYUTER O'YINLARINING MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR HISSIY INTELEKTIGA TA'SIRI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2022. – T. 22. – №. 22.
5. Nigmatova M. RAQAMLI O'YINLAR BOLALARNI O'QITISH USULI SIFATIDA //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu. uz). – 2021. – T. 3. – №. 3.
6. Nigmatova Mavjuda Mahmudovna. (2021). Reasons for Personal Change of Modern Preschool Children. Middle European Scientific Bulletin, 10(1). <https://doi.org/10.47494/mesb.2021.10.359>.